

**dr Miodrag Vujošević, ekonomist, prostorni i envajronmentalni
planer**

**Naučni savetnik Instituta za arhitekturu i urbanizam Srbije,
Beograd**

E-mail: misav@iaus.org.yu

Telefon: 3370 182

**“EVROPA U REGIONALNOJ PLIMI”,
“REGIONALNI DEFICIT” U SRBIJI I
OPCIJE U PRILAGOĐAVANJU
SISTEMA I PRAKSE REGIONALNOG
UPRAVLJANJA I PLANIRANJA**

**Predavanje na Doktorskim studijama
AF UB, Blok ”Sociološki diskurs
istraživanja”, 14. oktobra 2008.**

Sadržaj

- **Razumevanje i razne definicije regiona**
- **Fizički/teritorijalni obim**
- **Planiranje i upravljanje**
- **Dobri (tradicionalni) razlozi za uvođenje planiranja i drugog upravljanja na regionalnom nivou**
- **Zavisnost regionalnih aranžmana od pravne tradicije, stepena razvijenosti i dominantne religije**
- **Glavne faze evropskog regionalizma**
- **Izvor jačanja regionalnog planiranja i upravljanja od početka 1990-tih (“Europe in a flux of regions”)**
- **Regionalno pitanje u novim evropskim dokumentima i novi pristupi u upravljanju integralnim razvojem**
- **Razni oblici institucionalnog i organizacionog prilagođavanja u novom regionalizmu Evrope (osnovnih pet modela, pokrajine i metropolska područja)**
- **Glavni problemi regionalizma u Srbiji**
- **Osnovna značenja i glavni oblici decentralizacije**
- **Principi novog regionalnog organizovanja za upravljanje strateškim razvojem**
- **Inicijative za rešavanje regionalnog pitanja**
- **Mogućni “odgovori centra” na razne regionalne inicijative**
- **Mogućni institucionalni i organizacioni aranžmani za upravljanje strateškim razvojem na regionalnom nivou**
- **Kriterijumi za izbor konkretnih aranžmana**

Razumevanje i razne definicije regiona

- Prostorazumski, “nešto između”, “sredina” između centralnog/nacionalnog i lokalnog, centra i periferije, vrha i baze itd.
- Skoro uvek **složeni** (po nivou, funkcijama itd.)
- Svojevrсна **politička “poluga”** za uzajamnu kontrolu centra i periferije, naime, jedno od sredstava moći koje centar i periferija koriste u postizanju, održavanju i (neretko) narušavanju političke ravnoteže
- Imperativ **“podele posla”** između raznih nivoa upravljanja/planiranja (i u okviru pojedinačnog nivoa)
- Region je svojevrсна **apstrakcija** (osim za “tvrde” regione) koja se dovodi u vezu za tzv. “političkim prostorom” date društvene zajednice; **često se kaže da veliki broj regionalnih problema ima politički izvor, a da svi imaju političke posledice**
- Jedno važno, empirijski potvrđeno pravilo u novijoj istoriji političkog regionalizma: **centar skoro uvek voli da ima posla sa većim brojem slabih “igrača”**, (tipično, lokalnih odnosno sub-regionalnih) **nego sa manjim brojem jakih aktera** (na primer, velikih, bogatih i moćnih makro-regiona
- “Objektivni/stvarni” i “konstruisani/zamišljeni”
- “Dati”, “istorijski stvoreni” (“neformalni”) i “intencionalno stvoreni” (“formalni”)
- U pogledu osnovne **funkcije** (manje ili više formalni, odnosno neformalni):
 1. **Administrativni/politički planski regioni**, najviše definisane teritorijalne jedinice, sa pravno uređenim političkim i administrativnim granicama (“najtvrđi”)
 2. **Ekonomski regioni**: za regionalni razvoj, regionalnu posebnost, saradnju i umrežavanje
 3. **Socijalni regioni** (noviji, “mikro” regioni, NUTS3): identitet, jezik, etnički sastav, religija, klasno-socijalne podele, tip socio-ekonomskog razvoja/ekonomije itd.
 4. **Kulturni regioni**: materijalne kultura, običaji, ishrana, tip verbalne kulture i dr. (“najmekši”)

Fizički/teritorijalni obim

Osnovna četiri nivoa:

- **Mikro region:** najmanji, po opsegu između lokalne zajednice i sreza/distrikta/grada; prema NUTS (*Nomenclature des unités territoriales statistiques*), nivo *NUTS 3* (po podeli do 2003. godine)
- **Mezo regio:** nivo na koji se najčešće primenjuje pojam "region", po veličini nešto između grada/distrikta i nacionalnog/državnog nivoa, tj., nešto što je u istoriji, geografiji i pamćenju stabilizovano baš kao region; među nacijama i unutar nacija, ali i kao posebna nacija-država (Crna Gora); pripada *NUTS 1* ili *NUTS 2*
- **Makro regioni:** veličine između nacije/države i kontinenta (JIE, Balkan, Zapadna Evropa itd.)
- **Globalni regioni:** između delova kontinenta i čitavog globusa (Crnomorski region, Mediteran, Golfski zaliv, Atlantik itd.), tj., razni globalni regioni, najmanje određenog značenja

Planiranje i upravljanje

- **Regionalno planiranje:** jedna od formi **regionalnog upravljanja**, koje predstavlja širi ("rodni") pojam
- **Prostorno planiranje:** jedan od aspekata planiranja odnosno politike razvoja u najširem smislu, slično kao što je to i **socioekonomsko planiranje/politika**

Zavisnost regionalnih aranžmana od pravne tradicije, stepena razvijenosti i dominantne religije

- U pogledu **pravne tradicije** (Evropa)
 1. Anglosaksonska
 2. Francuska (“napoleonovska”)
 3. Nemačka
 4. Skandinavski/nordijski
 5. Iskustvo bivših socijalističkih/komunističkih zemalja (kombinacija raznih elemenata iz pojedinih evropskih tradicija i regionalnih/nacionalnih tradicija)
 6. Posebnost jugoslovenskog modela (bivše Jugoslavije)
- U pogledu **razvoja**:
 1. Postindustrijska društva (GDP po ppp veći od 10.000 USA \$, a i visok ekonomski rast tokom prošlog veka)
 2. Zemlje u razvoju (nesocijalističke zemlje, sa GDP po ppp između 5.000 i 10.000 USA \$, sa rastom koji je sličan onom u prvoj grupi)
 3. Zapadna bivša socijalistička društva (protestantska i katolička, uspešna već u prvoj fazi tranzicije, srednje razvijena)
 4. Istočna bivša socijalistička društva (pravoslavna i islamska, sa velikim teškoćama i slabijim rastom)
 5. Nerazvijena društva (sva nesocijalistička, sa GDP ispod 5.000 USA \$, sa slabim razvojem u podužem periodu)
- Prema **dominantnoj religiji** (prema S. Huntingtonu)
 1. Protestantska zona
 2. Englesko govorno područje (izvan Evrope)
 3. Evropska katolička zona
 4. Evropska pravoslavna i islamska zona
 5. Konfučijanska zona
 6. Latinoamerička zona
 7. Islamska zona (izvan Evrope)
 8. Sub-saharska Afrika

Dobri (tradicionalni) razlozi za uvođenje planiranja i drugog upravljanja na regionalnom nivou

- Regionalni nivo doprinosi **rešavanju raznih problema** koji se javljaju u funkcionisanju različitih lokalnih jedinica (nejednaka razvijenost, fragmentisanost odluka, konkurencija, konflikti itd.)
- Region može posredovati između "centra" i "periferije" na način da doprinese njihovom efikasnijem i na drugi način **boljem funkcionisanju**
- Regionalni nivo omogućava **"meku" podelu** između administrativnih ("rutinskih") i političkih ("strateških") odluka, naime, podelu koju je teže postići na centralnim i lokalnim nivoima
- Empirijska evidencije pokazuje da je **rešavanju mnogih prostorno-ekoloških** ("envajronmentalnih") problema najbolje pristupiti upravo preko regionalnog nivoa
- Regionalni nivo je efikasan u pogledu **integriranja raznih aspekata planiranja i politike**
- Često je regionalni nivo neophodan za **koordinaciju odluka između metropolitenskog nivoa i lokalnih nivoa**
- U uslovima znatnije oskudice, osiromašenja i deprivacije (engl: "austerity, pauperisation and deprivation"), **regionalni nivo može pomoći da konkurencija između lokalnih jedinica ne postane destruktivna**
- Region omogućava realizovanje **"srednje mere" u participaciji** raznih aktera u pripremanju, donošenju i sprovođenju odluka, naime, mnogo više nego što je moguće na centralno nivou, ali i ne toliko koliko se u tome može preterati na lokalnim nivoima upravljanja i planiranja
- Čitav niz posebnih administrativnih razloga govori u prilog formiranja **centralnih službi na regionalnom nivou** (bolje funkcionisanje centralnih organa u okviru decentralizovanih regionalnih službi nego "iz jednog centra", sprečavanje "zagušivanja" centralnih organa, bolja efikasnost agencija, korporacija i drugih organizacija koje imaju organizovane regionalne ispostave itd.)

Glavne faze evropskog regionalizma

- **Najveći značaj regionalnog pitanja u "zlatnim" 1950/60-tim godinama**, u vreme tzv. "regionalnog entuzijazma i optimizma", kada je naglasak je stavljan na plansko i programirano rešavanje problema ekonomskih i socijalnih razlika među teritorijalnim jedinicama, odnosno, na upravljanje teritorijalnim razvojem, u kontekstu ekonomskog rasta, tehnološkog progresa i intenzivne industrijalizacije i urbanizacije (prema diktatu inter-regionalne/teritorijalne redistribucije)
- U 1970-tim godinama, možda i sve do kraja 1980-tih godina, beleži se **kriza regionalizma**, koja se, zapravo, odvija naporedo sa ekonomskom i političkom krizom: umesto ranije "inter-regionalno", "**intra-regionalno**" postaje nova ekspertska i politička mantra, a naglasak se stavlja na porast efikasnosti, stimulisanje konkurentnosti i transformaciju kroz deregulaciju i privatizaciju, uz povlačenje i krizu regionalnog planiranja i upravljanja, i planiranja uopšte (gubljenje društvenog legitimiteta i "kriza identiteta")
- Od početka 1990-tih, regionalno upravljanje i planiranje polako **obnavlja nešto od starog ipokušava da uspostavi novi legitimitet**, u uslovima promenjene političke ravnoteže u EU; postepeno slabljenje intra-regionalnih aspektat, i jačanje inter-regionalnih, kao pokušaj da se odgovori na izazove **globalizacije** i "**glokalizacije**", u prvom redu kroz ekonomsko-ekološko restrukturiranje i modernizaciju
- Okosnica nove, **veoma ambiciozne politike regionalnog razvoja u EU** (kroz razne programe):
 1. Programi i projekti trans-nacionalne regionalne saradnje (engl: "transnational cooperation")
 2. Bilateralna (pogranična) i međuregionalna saradnja među regijama iz raznih država (engl: "inter-regional and cross-border cooperation")
 3. Inter-regionalna i trans-nacionalna saradnja u rešavanju problema od zajedničkog interesa
 4. Razne inicijative regionalnog i drugog sadržaja koje su usmerne na pripremanje pojedinih zemalja za prijem u Evropsku uniju

Izvor jačanja regionalnog planiranja i upravljanja od početka 1990-tih (“Evropa u regionalnoj plimi”/“Europe in a flux of regions”)

- **Supranacionalno organizovanje**, kao što je, npr., Evropska unija, novi *Drang nach Osten*
- **Formiranje evropskih regija**, naporedo sa tradicionalnim regijama u evropskim zemljama, i uloga koja se u tome namenuje novom prostornom ("spatial") planiranju, u kojem je već napravljen otklon od tradicionalnog fizičkog planiranja i koje sve više razvija ka planiranju integralnog održivog razvoja
- **Naporedo opšte jačanje momenata decentralizacije (1) i administrativnog regionalizma** (tj., ukрупnjavanja jedinica na sub-nacionalnim nivoima i prenošenja nadležnosti na njih i "odozdo" i "odozgo") (2)
- **Jačanje izborne vlasti na sub-nacionalnim nivoima upravljanja**, naročito u etnički i kulturno specifičnim područjima
- **Enormno jačanje organizovanja i institucionalizovanja na metropolitenskom nivou**, koji ima dobrih izgleda da vremenom postane i novi upravljački i/ili planski nivo

“Evropa u regionalnoj plimi”/“Europe in a flux of regions”, nastavak

- Regionalizam kao jedna od glavnih manifestacija **porasta značaja upravljanja razvojem** (sve više i održivim razvojem), u uslovima sve žešće **međunarodne utakmice** i porasta konkurencije među raznim teritorijalnim entitetima: porast značaja dobrog upravljanja “teritorijalnim kapitalom”
- **Otklon od “Evrope kao skupa monotopija”, ka “Evropi heterotopija”** (uz stalne napetosti i konflikte između Brisela i svih drugih nivoa)
- **Princip supsidijarnosti**
- Naglasak na **upravljanju**, a ne na pukom **vladanju/vlasti** (engl: "not more government, but more governance")
- Značaj **partnerstva**, između tzv. "prvog" ("biznis"), "drugog" ("država") i "trećeg" (institucije i akteri civilnog društva) sektora, kao i unutar njih
- **Jačanje moći transnacionalnih kompanija (TNC)**, prema mnogim komentatorima, najjačih "igrača" u već podužem periodu
- Zasnovanost na **EUROSTAT-ovom sistemu NUTS** (do 2003. godina, i nakon toga)

Regionalno pitanje u novim evropskim dokumentima i novi pristupi u upravljanju integralnim razvojem

- ***European Spatial Development Perspective, Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU, 1999.***
- ***Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent, CEMAT, 2000.***
- ***Ljubljana Declaration on the Territorial Dimension of Sustainable Development, 2003.***
- ***Territorial Agenda of the European Union. Towards a More Competitive and Sustainable Europe of Diverse Regions, 2007.***
- ***Leipzig Charter on Sustainable European Cities, 2007.***
- ***ESPON (European Spatial Planning Observatory Network), 2007-2013.***
- **Finansiranje regionalnog razvoja kroz strukturne i kohezione fondove: 1) *The European Regional Development Fund (ERDF)*, 2) *The European Social Fund (ESF)*, and 3) *The Cohesion Fund* (environment and *TENs*)**
- **Programi za evropske makro-regije: INTERREG (I, II, III, and IV, now A, B, and C), NorVision, CADSES, Baltic Sea, Alpine Space, etc.**
- **Novi instrumenti/programi za period 2007-2013: 1) *JASPERS* (large projects in the transport and environmental sectors, 2) *JEREMIE* (improving business development), and 3) *JESSICA* (support for sustainable investment in city areas)**
- **Za uključivanje u Evropu, *IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance)***
- **Najnoviji trend: integrisanje EIA, TIA, SIA i SEA u postupak pripremanja i evaluacije razvojnih odluka**

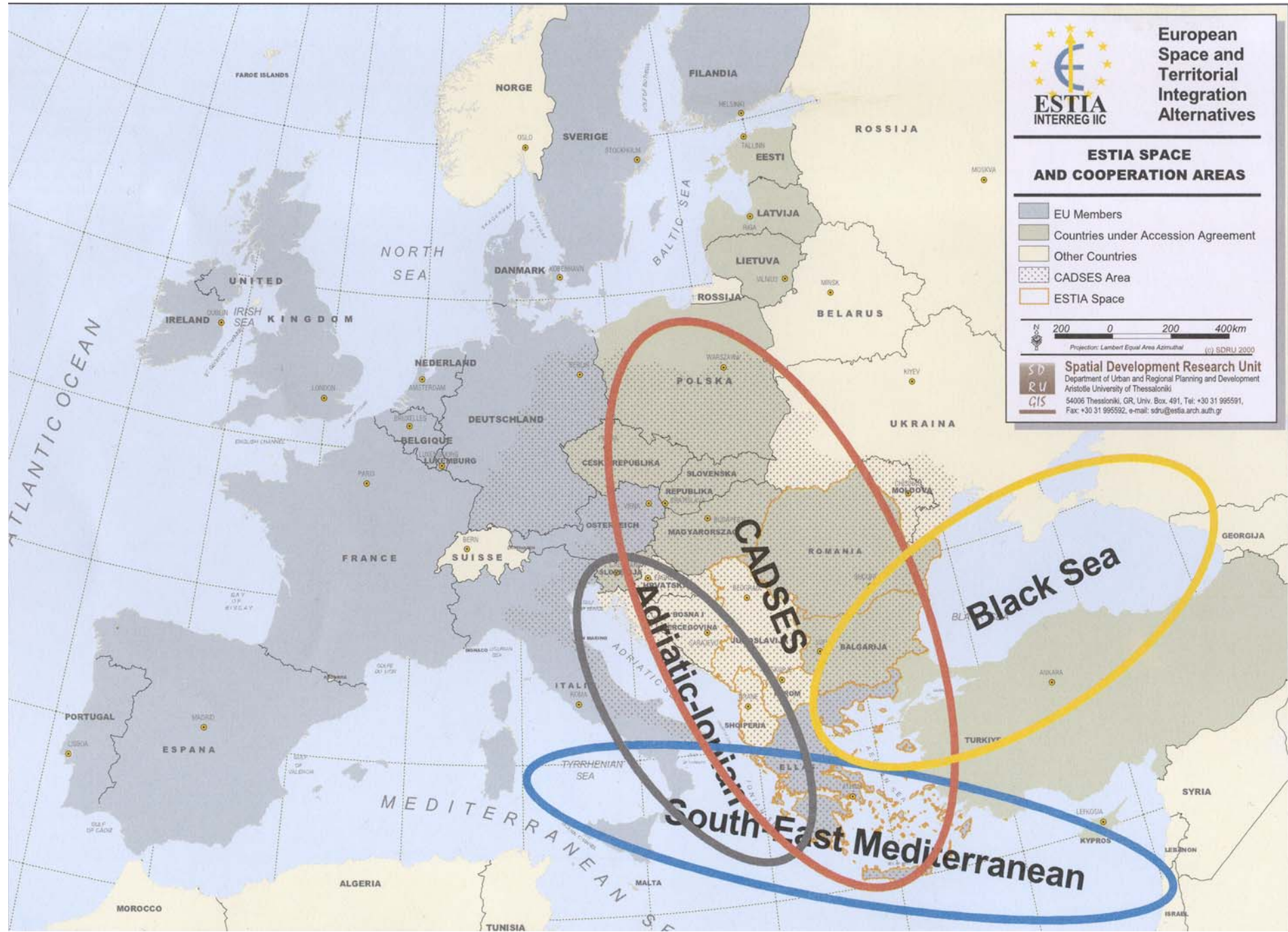
European
Space and
Territorial
Integration
Alternatives

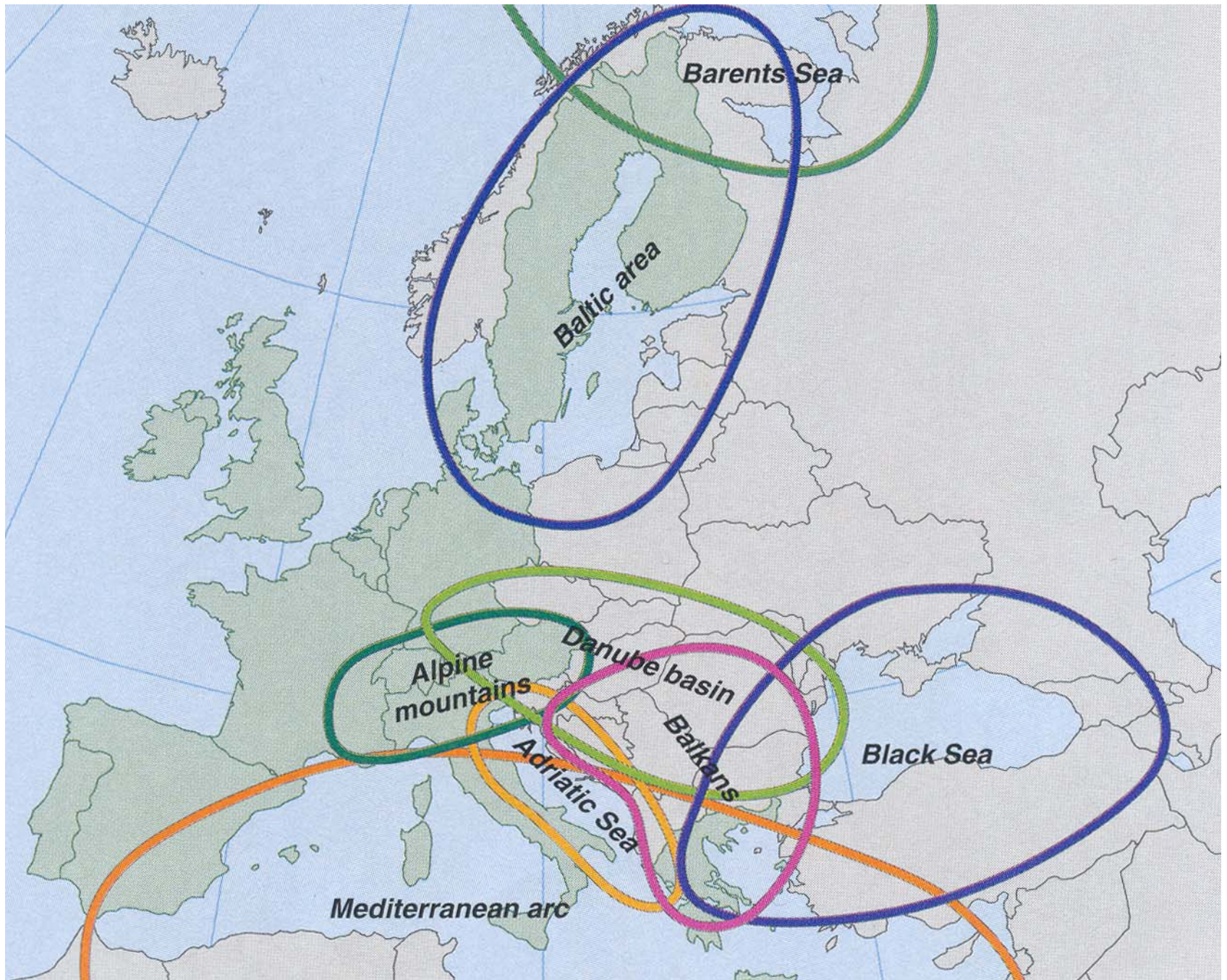
ESTIA SPACE AND COOPERATION AREAS

- EU Members
- Countries under Accession Agreement
- Other Countries
- CADSES Area
- ESTIA Space

Scale: 0 200 400km
Projection: Lambert Equal Area Azimuthal (© SDRU 2000)

**SD
RU
GIS** Spatial Development Research Unit
Department of Urban and Regional Planning and Development
Aristotle University of Thessaloniki
54006 Thessaloniki, GR, Univ. Box. 491, Tel: +30 31 995591,
Fax: +30 31 995592, e-mail: sdru@estia.arch.auth.gr

Razni oblici institucionalnog i organizacionog prilagođavanja u novom regionalizmu Evrope (osnovnih pet modela, pokrajine i metropolska područja): novi oblici nisu nastali dekretima, već kao rezultanta složene “igre moći” i nastojanja da se uravnoteže inicijative sa raznih nivoa

- **A: Klasične odnosno tradicionalne unitarne države** (na primer, Grčka, Irska, Luksemburg, Velika Britanija, donedavno, itd.). Od novih članica, sve su od početka 1990-tih godina donele nove ustave i sada se nalaze u tranziciji od tipa A ka tipovima B i C.
- **B: Unitarne države koje preduzimaju devoluciju moći (tj., nadležnosti, ovlašćenja i odgovornosti) na lokalne vlasti** (na primer, Danska, Finska, Švedska, itd.). Od bivših socijalističkih zemalja, u ovoj grupi su Estonija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Poljska, Rumunija i Slovenija. Ka ovom rešenju kreće se i Srbija, te i Crna Gora.
- **C: Unitarne države koje preduzimaju devoluciju na regionalne vlasti** (na primer, Finska, Francuska, Holandija, Portugal, Velika Britanija, odnedavno, itd.). Od bivših socijalističkih zemalja, ovoj grupi pripadaju Bugarska, Češka, Poljska i Slovačka. (Poljska naporedo jača regionalne i lokalne vlasti.)
- **D: Regionalizovane unitarne države** (na primer, Italija i Španija) ostaju takve, uz rudimentarno jačanje nižih regionalnih vlasti.
- **E: Federalne države** (na primer, Austrija, Belgija i Nemačka), koje selektivno jačaju regionalni nivo
- **F: Najmanje je izražen trend jačanja (tradicionalnih) pokrajina, a najbrže jačaju metropolska područja** (“najnapredniji ptic u evropskom regionalnom gnezdu”), kao posledica sve žešće konkurencije u međunarodnoj ekonomskoj, političkoj i kulturnoj utakmici i nastojanja na jačanju tzv. “teritorijalnog kapitala” raznih prostornih entiteta, odnosno kao izraz pomaka od “managerial city” ka “entrepreneurial city”

Glavni problemi regionalizma u Srbiji

- **Među najviše decentralizovanim državama sveta (do kraja 1980-tih/početka 1990-tih), u okviru socijalističko-samoupravnog 'p(l)andemonijuma'**
- **Radikalna recentralizacija u 1990-tim godinama i napuštanje regionalnog planiranja i upravljanja**
- **Selektivna decentralizacija u *Ustavu Republike Srbije iz 2006. godine* i stvaranje većeg broja institucionalnih niša za dobru buduću evoluciju regionalnog pitanja, kao i za racionalno rešavanje upravljanja na metropolskom nivou**
- **Još uvek visoka efektivna centralizacija (nominalno, decentralizacija, bez veće stvarne moći na regionalnom i lokalnom nivou) i imperativ preduzimanja stvarne decentralizacije**
- **Spori porast broja, snage i uticaja razvih regionalnih inicijativa, koalicija, saveza itd.**
- **Nerazvijenost planiranja i drugog upravljanja razvojem (naročito održivim razvojem) na regionalnom nivou**
- **Porast broja razvojnih dokumenata na regionalnim i lokalnim nivoima u poslednjih nekoliko godina**
- **Neefikasna državna politika regionalnog razvoja u podužem periodu (usprkos velikom broju dokumenata)**
- **Porast broja inicijativa, projekata i programa saradnje u regionalnom okruženju Srbije – i nespremnost planskih i razvojnih vlasti da pruže neophodnu institucionalnu, finansijsku i drugu podršku**

Osnovna značenja i glavni oblici decentralizacije

- **Decentralizacija:** proces proširenja lokalne autonomije raspodelom nadležnosti između raznih institucionalnih nivoa vlasti, tj., prenosom ovlašćenja i odgovornosti sa državnih vlasti na regionalne ili lokalne vlasti (ili i na jedne i na druge), kao i prenos javnih ovlašćenja na privatni sektor (u raznim formama političko-upravne i ekonomske decentralizacija), polazeći od principa vertikalne i horizontalne supsidijarnosti. Ovo obuhvata vertikalnu i horizontalnu dimenziju supsidijarnosti, kao i participaciju najšire javnosti
- **Decentralizacije nije “automatski” i politička demokratizacija, iako najšesće jeste politička pluralizacija**
- **Supsidijarnost:** politički i organizacioni princip koji označava strategiju raspodele nadležnosti između više nivoa državne organizacije, kod koje se određena funkcija prenosi na najniži nivo na kojem se može efikasno obavljati. Ide naporedo sa decentralizacijom i građanskom participacijom, čime se jačaju lokalne i regionalne ustanove, uključujući i ustanove metropolskog nivoa
- **Jačanje pojedinih funkcija na supralokalnim nivoima** nastaje kao rezultat raznih inicijativa na lokalnom nivou, mahom kao posledica teškoća ili nemogućnosti da se pojedini problemi sa kojima je suočen veći broj lokalnih entiteta reše na tom nivou (takođe jedna od manifestacija primene principa supsidijarnosti)
- **Participacija građana** odnosno najšire javnosti u lokalnoj demokratiji može imati najraznovrsnije oblike, u okviru dvaju osnovnih tipova, tj., kao *aktivna participacija*, što označava uticaj građana na donošenje odluka i ostvarivanje ciljeva kroz formalne i neformalne oblike udruživanja, tj., savete mesnih zajednica, savete građana, *ad hoc* inicijative itd., i kao *pasivna participacija*, tj., kroz izbore, ili samo kroz prisustvovanje sastancima (tj., bez direktnog uticaja na kvalitet odluka)
- **Dekoncentracija:** prenošenje pojedinih aktivnosti i nadležnosti sa ministarstava ili nacionalnih službi na niže nivoe, na primer, kroz formiranje njihovih lokalnih odnosno regionalnih ogranaka/ispostava, sa ciljem da se poslovi obavljaju ekonomičnije i efikasnije. Na taj način ovi organi ostaju deo centralne vlasti, u pogledu funkcionisanja, rukovođenja, finansiranja, odgovornosti i kontrole rada, pa dekoncentracija ne implicira jačanje samostalnosti, nezavisnosti i odgovornosti lokalnih vlasti/samouprave
- **Delegiranje:** oblik decentralizacije koji obuhvata prenos pojedinih aktivnosti sa centralnog nivoa vlasti na lokalne vlasti/samoupravu (najčesće opštine), čime lokalna vlast samostalno izvršava poverene propise, ali ne donosi propise kojima se uređuje obavljanje ovih poslova, pa državna uprava kontroliše njihovo izvršavanje
- **Devolucija:** prenošenje poslova (nadležnosti, odgovornosti i ovlašćenja) sa državnog nivou u izvornu nadležnost i odgovornost lokalnih vlasti, čime lokalna vlast jača, intencionalno u interesu građana. Ovo je najviši stepen decentralizacije. Odnosi državne uprave i lokalnih vlasti počivaju na principima saradnje, a ne subordinacije. Organi lokalnih vlasti imaju punu odgovornost u odlučivanju, finansiranju, upravljanju i ostvarivanju donetih odluka
- **Deetatizacija:** proces prenošenja javnih ovlašćenja na privatni sektor, kao i na druge ne-državne aktere.

Principi novog regionalnog organizovanja za upravljanje strateškim razvojem

- Ne treba na silu i “oktroisano”, već kao rezultat dijaloga i konsenzusa, odnosno **“prirodne” sociopolitičke dinamike**, tj., neishitreno i pripremljeno
- **Ne jednoobrazno, već asimetrično**, prilagođeno sociopolitičkoj dinamici, razvojnim potrebama i institucionalnim i drugim mogućnostima specifičnih regionalnih i lokalnih područja
- **Selektivno i ograničeno**, zbog **očuvanja neophodne uloge centra**: 1) Centar mora ostati dovoljno jak da bi tranzicijske reforme mogle biti smisleno koncipirane i efikasno realizovane (a), ali i da bi se moglo parirati dejstvu evidentno sve brojnijih centrifugalnih inicijativa i sila (b). 2) U uslovima opšteg osiromašenja države, društva i najvećeg broja socijalnih grupa, većina opština ne raspolaže neophodnim institucionalnim, materijalnim, finansijskim, ljudskim i drugim resursima za obavljanje prevelikog broja nadležnosti odnosno ovlašćenja. 3) Srbija je isuviše mala zemlja i siromašna zemlja za bilo kakav složeniji – a time i skuplji – sistem regionalizacije. 4) “Kosovski sindrom” (pitanje KiM) iziskivaće sam po sebi zadržavanje određenog stepena centralizacije
- **Razmotriti i razne inicijative sa lokalnih nivoa** (na primer, inicijative za prevazilaženje fragmentacije odlučivanja na lokalnom nivou, inicijative za koncentraciju sredstava za komunalno/infrastrukturno opremanje na nekom supralokalnom nivou, inicijative NVO itd.)
- Uzeti u obzir i **inicijative institucija EU**, integrisanja zemlje u evropske tokove, odnosno u procesu pripremanja za njen prijem u Uniju
- Institucionalni aranžmani u oblasti planiranja/politike razvoja ne moraju nužno da impliciraju i paralelna administrativna ustrojstva (iako to ne treba isključiti, kada je to opravdano i moguće). Važnije od toga jeste da nadležne odnosno ovlašćene razvojne i planske instance **raspolažu mogućnostima za legitimisanje zajedničke akcije i donošenje kvalitetnih odluka, odnosno da raspolažu stvarnim sredstvima za njihovu implementaciju**
- Uopšte uzev, **decentralizacija treba da se odvija naporedo sa političkom pluralizacijom i demokratizacijom**

Inicijative za rešavanje regionalnog pitanja

- Generalno uzevši, treba očekivati **porast broja inicijativa**, naporedo sa porastom broja legitimnih individualnih interesa (1), traženjem metoda za njihovo usklađivanje sa opštim (kolektivnim, javnim itd.) interesima (2) i trendom ka prevodenju potencijalno destruktivnih konflikata u konstruktivne (3)
- Nastavljanje pretežno **etnički odnosno nacionalno, religijski i sl. motivisanih pokreta**, u okviru jedne ili više političkih partija i drugih afilijacija
- **Inicijative lokalnih vlasti za rešavanje problema fragmentisanosti na supra-lokalnim nivoima**
- Brojnije težnje ka stvaranju stvarno **metropolskih vlasti** (novog upravljačkog nivoa)
- **Zahtevi privatnog kapitala** za projekte i programe na regionalnom nivou (kao preduslov za investiranje)
- **"Ne-etnički" regionalizam u tradicionalni istorijskim i geografskim regijama** (Šumadija, Mačva, Srem, Bačka, Banat, Timočka krajina itd.)
- **Zahtevi za integralno upravljanje i planiranje na nivou posebnih regija**, sa različitim motivima (infrastruktura, poseban geografski položaj, problemi sredine i dr.)
- Inicijative za planirano i programirano **ekonomsko i ekološko prestrukturiranje pojedinih regija**
- Inicijative za "meke" oblike koordinacije i druge saradnje na regionalnom nivou
- **Regionalne inicijative "trećeg" sektora**
- **Regionalne inicijative u okviru evropskih regionalnih shema**, sa raznim motivima (EU u dr.)

Mogućni “odgovori centra” na razne regionalne inicijative

- **Jačanje centralnog autoriteta**, pretežno političkim sredstvima, u "regijama-problemima"
- **Generalno ili selektivno jačanje administrativnog aparata na lokalnim i regionalnim nivoima**, odnosno **selektivno odobravanje autonomije**, zarad "kupovanja političke podrške"
- **Regionalizacija/lokalizacija centralnog administrativnog aparata**, kroz jačanje regionalnih i lokalnih ispostava
- **Uvođenje integralnog strateškog upravljanja i planiranja u pojedinim regijama**, u raznim oblicima saradnje između aktera sa raznih nivoa
- **"Minimalni" odgovor**, samo da se zadovolje neke supranacionalne/državne inicijative (npr., one iz Evropske unije), ili da se selektivno postignu političke nagodbe sa najsnažnijim lokalnim/regionalnim akterima

Mogućni institucionalni i organizacioni aranžmani za upravljanje strateškim razvojem na regionalnom nivou

- **Regionalni (“supra-opštinski”) savez opština**, koji bi bio regionalni entitet *per se* (tj., posebno i autonomno pravno lice, kao nezavisna organizacija, koja nije državna institucija)
- **Regionalna korporacija/agencija za održivi razvoj, uređenje prostora i zaštitu životne sredine**, kao razvojna institucija/organizacija sa pojedinim ovlašćenjima koja su preneti od republičkih i lokalnih organa vlasti i koja, uz to, raspolaže i vlastitim prihodima
- **Regionalno javno preduzeće** za razvoj, uređenje i zaštitu sredine čitavog regionalnog područja (takođe sa širim ovlašćenjima, kao prethodno)
- **Regionalna “ispostava” odgovarajuće republičke agencije/organizacije** (za regionalni razvoj, restrukturiranje, razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva, socioekonomski razvoj, naučna istraživanja, informatičku i drugu saznavnu podršku itd.)
- **Neformalizovani i ”meki” okvir za saradnju lokalnih aktera** (poseban institucionalni i organizacioni aranžman, neformalan)
- **Neprofitna organizacija**
- **Davalac/pružalac raznih usluga** (u oblastima finansija, informatike, tehničke podrške, obrazovanja preduzetnika, informisanja javnosti, osposobljavanja raznih grupa aktera za kompetentno učestvovanje u odlučivanju itd.)
- **Posebni institucionalni aranžmani za upravljanje na metropolskom nivou**

Kriterijumi za izbor konkretnih aranžmana upravljanja na regionalnom nivou

- **Doprinos rešavanju konkretnih problema** (porast razlika u stepenu razvijenosti/regionalne ravnoteže; demografska i razvoja recesija seoskog područja, uz koncentraciju stanovništva i aktivnosti u opštinskim centrima; stalno produbljivanje razlika, zbog asimetrije u “teritorijalnom kapitalu”; produženo zaostajanje najnerazvijenijih područja; slaba opremljenost tehničkom infrastrukturom u manje i najmanje razvijenim područjima itd.)
- **Doprinos stepenu zajedništva**
- **Tehnička funkcionalnost**
- **Ekonomska efikasnost**
- **Administrativna efikasnost**
- **Usklađenost sa strukturom preferencija i spremnošću za preduzimanje kolektivne akcije**
- **Omogućavanje prihvatljivih nivoa i sadržaja participacije**
- **Doprinos održavanju (ili ostvarivanju nove) ravnoteže između centralnih i lokalnih vlasti (“posredovanje između drugih nivoa”)**